

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2023-01-20

Närvarande: Justitierådet Mahmut Baran, f.d. justitierådet Mari Andersson och justitierådet Stefan Reimer

En sänkt åldersgräns för öppna insatser till barn utan vårdnadshavarens samtycke

Enligt en lagrådsremiss den 19 december 2022 har regeringen (Socialdepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453).

Förslaget har inför Lagrådet föredragits av ämnesrådet Cecilia Torstensson, biträdd av departementssekreteraren Ylva Lindblom.

Förslaget föranleder följande yttrande.

Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen

3 kap. 6 a §

I paragrafen regleras socialnämndens ansvar för öppna insatser och nämndens möjlighet att besluta om sådana utan vårdnadshavarens samtycke. En öppen insats beslutas med stöd av 4 kap. 1 §.

I dag är det möjligt för socialnämnden att bevilja öppna insatser till barn utan vårdnadshavarens samtycke från det att barnet har fyllt 15 år. I lagrådsremissen föreslås att denna åldersgräns sänks till 12 år. I likhet med vad som gäller i dag för barn som inte fyllt 15 år ska socialnämnden göra en lämplighetsbedömning.

Vidare föreslås att samma åldersgräns ska gälla i fråga om kontaktperson och särskilt kvalificerad kontaktperson enligt 6 b §. För att tydliggöra att kravet på lämplighetsbedömning ska gälla även vid beslut om sistnämnda insatser föreslås att kravet ska framgå av lagtexten.

Det kan utan svårighet visas att kraven på att barnet samtycker – som förutsätts ske uttryckligt – och att barnet har fyllt 12 år är uppfyllda. Det är däremot komplicerat att avgöra i vilka situationer som det är lämpligt att besluta om en öppen insats. När det gäller lämplighetsbedömningen ger lagtexten inte någon vägledning, förutom att uttrycket främst tar sikte på frånvaron av vårdnadshavarens samtycke.

Ett beslut utan vårdnadshavarens samtycke är ett ingrepp i vårdnadshavarens rätt att besluta över barnet. I bedömningen i det enskilda fallet ska därför ingå en avvägning mellan barnets behov av insatsen och vårdnadshavarens beslutanderätt. Det ställer bl.a. krav på att barnets behov är konkret och att de förhållanden som ger upphov till det når upp till en viss allvarlighetsgrad. Inskränkningen för den enskilde torde bli mer påtaglig ju yngre barn det är fråga om.

Det anförda innebär att det kommer att ställas krav på nyanserade bedömningar. Det kan t.ex. handla om att barnets situation i hemmet inte ska försvåras. I mer allvarliga fall kan bedömningen mynna ut i att socialnämnden måste avstå från att besluta om insatsen trots behovet därom, t.ex. för att inte förstärka hotbilden mot barnet om han eller hon lever i en hederskontext.

Det kan vidare tilläggas att en situation där lämplighetsbedömningen mynnar ut i att det inte beviljas någon öppen insats inte kommer att bli föremål för prövning i domstol. Ett sådant beslut kan nämligen inte överklagas. Rättspraxis om innebörden av uttrycket kommer därför att kunna utvecklas bara i situationer där socialnämnden beslutar om öppna insatser.

Mot bakgrund av det sagda anser Lagrådet att det behövs ytterligare vägledning i författningskommentaren för hur en avvägning mellan motstående intressen ska göras och vilka omständigheter som ska beaktas. Det bör även ges fler exempel på i vilka typsituationer det kan vara motiverat att överväga att besluta öppna insatser utan vårdnadshavarens samtycke.

Beträffande utformningen av lagtexten anser Lagrådet att det blir tydligare om det föreslagna andra stycket ges följande lydelse.

För ett barn som har fyllt 12 men inte 15 år får nämnden besluta om öppna insatser även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet samtycker till det.

3 kap. 6 b §

I paragrafen regleras bl.a. när socialnämnden får utse en kontaktperson (första stycket) eller en särskilt kvalificerad kontaktperson för en person under 21 år (andra stycket). Insatsen beviljas med stöd av 4 kap. 1 §. I ett nytt tredje stycke anges när en sådan kontaktperson eller särskilt kvalificerad kontaktperson får utses för ett barn, varvid olika förutsättningar gäller beroende på om barnet är under 12 år

(första strecksatsen), har fyllt 12 men inte 15 år (andra strecksatsen) eller har fyllt 15 år (tredje strecksatsen).

Grundtanken är att en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson för ett barn, som inte fyllt 15 år, alltid ska kunna utses, om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det.

Förutsättningarna enligt andra strecksatsen i lagförslaget gäller därmed enligt lydelsen enbart i den undantagssituationen när barnet kan få sådan kontaktperson eller särskilt kvalificerad kontaktperson även utan vårdnadshavarnas begäran eller samtycke. För att bättre framhäva huvudregeln om att vårdnadshavarnas samtycke normalt krävs, om barnet inte fyllt 15 år, bör lagtextens tredje stycke andra strecksatsen omformuleras exempelvis enligt följande.

- som har fyllt 12 men inte 15 år får en kontaktperson eller en särskilt kvalificerad kontaktperson utses, om barnets vårdnadshavare begär eller samtycker till det, men även utan sådant samtycke, om det är lämpligt och barnet samtycker till det,

Övrigt

I 6 kap. 13 a § föräldrabalken finns sedan ett antal år en särskild bestämmelse om socialnämndens möjlighet att besluta vissa åtgärder inom socialtjänsten när endast den ena av barnets vårdnadshavare samtycker till det, om det krävs med hänsyn till barnets bästa. En sådan åtgärd som särskilt nämns i motiven till denna bestämmelse är att det utses en kontaktperson för barnet. Av remissen framgår att bestämmelsen används sällan och inte är så känd inom socialtjänsten som kunde vara förväntat. Enligt Lagrådets uppfattning finns det skäl att i den fortsatta beredningen närmare belysa hur bestämmelsen är tänkt att tillämpas i praktiken och hur den förhåller sig till förslagen i lagrådsremissen.